

Karnaval anders bezien

Een studie naar het organisatorische aspekt van het carnaval te Venlo

*Hans Werdmölder**

Inleiding¹

Sinds jaar en dag wordt er carnaval gevierd. Was het feest tot de jaren zestig vrijwel beperkt tot het katholieke zuiden van ons land, thans zien wij dat een nog steeds groeiend aantal Nederlanders in de ban van het carnaval raakt.

In dit artikel wil ik een aantal facetten van het fenomeen carnaval belichten², waaraan men in het algemeen voorbijgaat. Voor een bepaalde stad in het zuiden, Venlo, wil ik ingaan op de functie en de in de loop der tijd optredende functieverschuiving van een specifieke karnavalsorganisatie. In het bijzonder wil ik mijn aandacht richten op de personen die binnen de vereniging belangrijke functies vervullen en op de belangen die zij in een dergelijke organisatie nastreven. Alvorens ik toekom tot de beantwoording van deze vragen, is het noodzakelijk eerst meer informatie te geven over het ontstaan en de organisatiestructuur van een karnavalsvereniging. Omdat dit artikel betrekking heeft op het carnaval in Venlo, zal ik mijn verhaal toespitsen op *Jocus*, de dominerende karnavalsvereniging van Venlo.

Het ontstaan van de karnavalsvereniging

Tot ongeveer 1820 werd in het Duitse taalgebied vastenavond spontaan en op ongeorganiseerde wijze gevierd. In de negentiende eeuw ging men er eerst in Duitsland en later ook in Nederland toe over het feest te

¹ Gaarne dank ik H. Janssens, Jojada Verrips en J.J. Voskuil, die een eerdere versie hebben willen lezen en becommentariëren.

² In dit artikel ga ik niet in op de historische benadering en verklaring van het verschijnsel carnaval of vastenavond. Voor een beschouwing daarover wordt de lezer verwezen naar Grinberg (1974), Humburg (1976), Meuli (1975), Fasnacht (1964) en de literatuur vermeld in *Carnavalkunde Hedentendage* van Pinon (1971).

* Doctoraal student in de culturele antropologie aan de Gemeentelijke Universiteit van Amsterdam.

organiseren en ontstonden de eerste karnavalsverenigingen³. Het absolute begin van het georganiseerde carnaval in Nederland is moeilijk exact te bepalen. In het algemeen gaat men ervan uit dat de eerste officiële karnavalsvereniging de *Momus* uit Maastricht was, die in 1839 werd opgericht⁴. Niettemin was er al eerder sprake van georganiseerd carnaval. Zo bestaat er een door 'de prezident Wannerius XI' van de karnavalsvereniging de *Wannevleegers* ondertekende oorkonde uit 1832, waaruit mag blijken dat in Venlo al eerder op georganiseerde wijze carnaval werd gevierd: In een periode dat ook de *Wannevleegers* weer actief werd, werd in 1842 *Jocus* opgericht, nog steeds de grootste karnavalsvereniging van Venlo. Wat de eigenlijke motieven waren voor de oprichting van *Jocus* kunnen wij in de bijgehouden notulen lezen:

'Enkele burgers zagen, eind 1842, de noodzaak in van de oprichting van een gezelschap, dat de feestelijkheden van de vastenavond in goede banen moest leiden. Zij meenden niet "on gevoelig" te kunnen blijven voor de vermaken, die bij gelegenheid der Vastenavonddagen elders rond de stad plaatsgrepen⁵'

Het initiatief van de oprichting ging uit van de gegoede burgerij, die in haar eigen exclusieve sociëteit het volkse karnavalsfeest wilde vieren. Bovendien wilde zij het karnavalstoerisme naar Duitsland en Maastricht zoveel mogelijk beperken en vormde het karnavalsfeest een mogelijkheid om nieuw leven in Venlo te blazen. Aldus de voorlopige voorzitter van de nieuwbakken karnavalsvereniging:

'Venloo zal opnieuw leven, Venloosch vermaken zullen in de gehele wereld beroemd worden. Zij zullen dienen tot exempels van vrolijkheid, in de landen, die noch niet bekend zijn. (...) De vreemdelingen zullen in massa met de overledene damschepen te Venloo arriveren. Zij zullen moeten bekennen, dat Venloo de ware zetel van gekheid is, dat Venloosch Inwoners in een zee van vermaken zwemmen, zij zullen zeggen, wij zijn hier en wij willen hier blijven⁶'

De eerste leden van de *Jocus* vinden wij vooral onder de plaatselijke elite. Met name kooplui, zelfstandigen, officieren en enkele ambtenaren, waaronder de burgermeester, waren er lid van. Onder de eerste initiatiefnemers treffen wij enkele Venlonaren aan, die al in 1828 lid waren van

³ Volgens Van Haver heeft de vastenavond een duidelijk ruimere betekenis dan het carnaval. Met carnaval wil men alleen de verkleeding of vermomming aanduiden. (in: *Volkskunde*, 17e jrg. (1), 1978: 45).

⁴ Van der Ven (1950: 127).

⁵ Oud Archief Venlo (O.A.V.). Notulen van het Venlose Vastenavondgezelschap *Jocus* (1842-'43: 1), *Jocus-Archief no. 1*.

⁶ 'Toespraak van de voorlopige voorzitter Thiessen' in: O.A.V. Notulen van het Venlose Vastenavondgezelschap *Jocus* (1842-'43: 9-10), *Jocus-Archief no. 1*.

de Dülkener Narrenakademie⁷. Ook traden enkele bestuursleden van de Wannevleegers tot *Jocus* toe. Van de *Wannevleegers* is ons verder weinig bekend. Wel viel te achterhalen dat in die tijd de *Wannevleegers* een meer Venloos karakter droeg dan *Jocus*, terwijl de samenwerking tussen deze gezelschappen nogal te wensen overliet. Leden van *Jocus* hadden er kennelijk weinig behoefte aan⁸.

De activiteiten van *Jocus* in die dagen bestonden uit algemene ledenvergaderingen, waarop de gezelligheid voorop stond, bestuursvergaderingen, gemaskerde bals en tenslotte als hoogtepunt de jaarlijkse optocht. Behalve Nederlands werd er op dergelijke bijeenkomsten ook Frans en Duits gesproken, evenwel geen Venloos dialect. De sfeer en aard van de vereniging is het beste te vergelijken met die op een studentensociëteit uit de jaren vijftig. De 196 leden kwamen uit de betere kringen: de aristocratie en magistratuur, de gegoede of gezeten burgerij en ten dele uit de welgestelde, ontwikkelde burgerstand⁹.

'Tegenover de kleine burgerij en zeker tegenover de arbeidende klasse vormden de heren en dames, de mijnheren en mevrouwen van de grote burgerij een eigen wereld. Als men hoofdarbeid verrichtte en een aanzienlijk inkomen uit arbeid of vermogen genoot en min of meer zelfstandig een beroep uitoefende of "rentenierde" kon men toegang hebben tot deze wereld¹⁰.'

Verenigingen als *Jocus* behoorden tot deze 'eigen wereld', en vormden de ontmoetingspunten van voornoemde maatschappelijke geledingen. Ofschoon men contacten met de arbeidende klasse meed, werd aan de armen en behoeftigen wel gedacht. Ten behoeve van hen werden tombola's georganiseerd en herhaaldelijk kollektes op de vergaderingen gehouden. Zo verhaalt Janssens hierover:

'Tijdens de tweede ledenvergadering op 15 jan. 1843 kon Ed. Keuller, lid van *Jocus* en van het plaatselijke armbestuur 29,00 beuren.' (1976: 33)

Ook werden door de dames van de leden handwerkjes vervaardigd ten behoeve van de armen.

Exclusief was *Jocus* mede door de heffing van f 2,50 kontributie per jaar. Dit bedrag was voor de gewone man in die tijd, met een gemiddeld

⁷ Janssens (1976: 11).

⁸ Ibid (1976: 30).

⁹ In een artikel *Nederlandse sociale verhoudingen tegen 1850* maakt P.R.D. Stohois een maatschappelijke driedeling van grote burgerij - waaronder de aristocratie, magistratuur en gegoede burgerij valt -, kleine burgerij - welgestelde en mingevoede burgerstand - en de arbeidende klasse - werklieden, arbeiders en armen - in: *Tijdschrift voor sociale geschiedenis*, 4e jrg. (10), 1978: 80.

¹⁰ Ibid (1978: 82).

inkomen van 60 cent per dag, niet op te brengen¹¹. Ook was *Jocus* sociaal selectief door in haar reglementen een toelatingsexamen op te nemen met als voornaamste doel het weren van bepaalde ongewenste lieden. Het examen was een soort schijnritueel bestaande uit een aantal raadsel-vragen. Enkele voorbeelden ontleen ik aan de door H.F.L.M. Janssens verzamelde vragen:

- In welke maand babbelen de wijven het minste?

Antwoord: februari.

- Wie gaat vooruit als hij achteruitgaat?

Antwoord: de touwslager.

- Die het heeft zegt het niet, wie ontvangt kent het niet, wie het kent wil het niet.

Antwoord: valse munt.

- Wat gelijkt het meest op de helft van een metworst?

Antwoord: de andere helft. (1976: 81)

Reeds in 1844 ging *Jocus* als gevolg van een teruglopend ledenaantal en interne geschillen ter ziele. De oorzaken daarvan moeten volgens Janssens voornamelijk gezocht worden in bestuurlijke moeilijkheden én de onenigheden tussen de leden onderling. (1976: 48-52). Het werd steeds moeilijker nieuwe bestuursleden te vinden, terwijl het ongenoegen onder de leden bleek uit het teruglopen van het ledenbestand met 25% binnen één jaar. Tot overmaat van ramp werd ook de pas benoemde voorzitter van *Jocus*, een militair, overgeplaatst.

De wederoprichting volgde pas in 1876. Natuurlijk werd in de tussenliggende periode wel carnaval gevierd, maar dan alleen in de café's en in besloten kring. Net als in 1842 lag in 1876 een bepaalde zedelijke verontwaardiging over de verwildering van het karnavalsgebeuren ten grondslag aan de heroprichting van *Jocus*. Kort daarop kwam er ook weer wat leven in de volkse tegenhanger van *Jocus*, de *Wannevleegers*¹². Volgens P.L.M.A. Müller werd de invloed van beide karnavalsgezelschappen al spoedig merkbaar.

'De gemaskerden gedroegen zich minder ruw, het schooiertype verdween en de sociëteits- en publieke bals stegen in aanzien.' (1933: 5)

Maar behalve het streven om het carnaval een wat geciviliseerder karakter te geven zien we in deze jaren tevens, hoe het feest een meer

¹¹ Op basis van een dagloon van 60 cent berekent Linssen (1969: 36), rekening houdende met zonen feestdagen - dagen waarop niet gewerkt en dus niet uitbetaald werd -, dat een jaarinkomen van een gemiddelde Roermondse arbeider in die tijd ongeveer f 170,- bedragen zal hebben. Volgens hem paste dit loon in het algemene loonpatroon van het zuiden.

¹² Over de karnavalsvereniging *Wannevleegers* is ons door gebrek aan notulen of andere schriftelijke informatiebronnen weinig meer bekend.

kommerciële inslag ging krijgen. De Venlose middenstand begon brood in het carnaval te zien. Zo kunnen we in de 'Staatscourant' van 1881¹³ b.v. advertenties vinden van Hotel Peter Hünges:

'Waar men zich ook in een flink bed van eenen feestroes heerlijk redt'¹⁴

en van de 'De Gochse Kar' bij Grietje:

'Daar kan men, aan den disch gezeten, zich goedkoop een rond buikje eten'¹⁵

De nog steeds Franstalige invloed op het carnaval in Venlo blijkt onder meer uit de volgende advertentie:

'François Gramm hält in venloo
Ein Tram-way à deux chevaux (...)
Wilt géj rieje met den besten Tram
Parlez au Directeur François Gramm.
Pendant de daag de Carnaval
Veur 25 cent par la stad euvera'¹⁶

Maar ook de organisatoren wensten van lieverlede in carnaval meer te zien dan een louter onschuldig volksvermaak. Zo berichtten zij in de 'Staatscourant' dat:

'De optocht begint niet dan een half uur na aankomst der treinen'¹⁷

en

'De stoomboot naar Rotterdam vertrekt maandagavond ten acht ure'¹⁸

Voor degene die deze boot miste – een waarschijnlijk veel voorkomend euvel – was de aankondiging bestemd, dat het telegraafkantoor tot 9 uur 's avonds open zou blijven¹⁹. Zelfs werden er extra treinen ingezet om de oosterburen in de gelegenheid te stellen de Venlose carnavalsoptocht te bezichtigen.

¹³ De 'Staatscourant', in 1881 en volgende jaren 'Kikerikiki' geheten en nu bekend onder de welluidende naam 'De Trööt', is een door *Jocus* samengestelde uitgave en verschijnt éénmaal per jaar. Allerhande karnavalsnieuws, reportages over zittingen en liedjesavonden zijn erin opgenomen. Bovendien is het blad rijk geïllustreerd met advertenties van de Venlose middenstand.

¹⁴ 'Jocus: 11 x 11': (nov. 1963: 16).

¹⁵ Ibid (nov. 1963: 16).

¹⁶ O.A.V., *Jocus-Archief* no. 36.

¹⁷ 'Jocus: 11 x 11': (nov. 1963: 16).

¹⁸ Ibid (nov. 1963: 16).

¹⁹ Ibid (nov. 1963: 16).

Doordat Venlo in 1867 zijn functie als garnizoensstad verloor en de militairen voortaan aan de overkant van de Maas werden gelegerd, waren de officieren veel minder bij het carnaval en de *Jocus* ter plekke betrokken. Bovendien werd van nu af aan de voertaal op de vergaderingen het plaatselijk dialect, hetgeen voor de overwegend Hollandse officieren een struikelblok vormde. Maar nog steeds hadden, met uitzondering van de officieren dan, leden uit dezelfde maatschappelijke groeperingen als in 1842 – 1844 in het *Jocus*-bestuur zitting. Hoewel de militairen niet meer actief betrokken waren bij het plaatselijke carnaval bleef de middenstand een beroep op hen doen. Zo lezen wij b.v. in de 'Staatscourant' van 1887 een onthullende annonce van kledingmagazijn Donders:

'De heren officieren stand
verzoek ik vriendelijk tot klant
ook heeren schutters uit dees' stad
Die had ik graag tot vriend gehad²⁰⁾
(...)

Dezelfde festiviteiten als in 1842 – '44 vonden ook nu weer binnen *Jocus* plaats. Het 'karnavalseizoen' werd jaarlijks op de 11de van de 11de geopend met de traditionele troonrede van de *Vorst*:

'... , waarin hij de vriendschappelijke verhouding roemde, welke er tusschen het Rijk en de naburige Staten bestond; den vooruitgang van handel en industrie den gebruikelijken lof toezwaaide en dan, op de zaak komende, locale aardigheden er door heen wist te vlechten²¹⁾'

Deze officiële *Jocus*-zittingen werden gevolgd door meerdere pronkzittingen, gemaskerde en muzikale bals, fakkeloptochten, en natuurlijk de traditionele optocht. Ook nu weer dacht *Jocus* aan de armen van Venlo. Evenals in 1843 werd ten bate van hen een tombola georganiseerd²²⁾.

De eerste wereldoorlog doofde de feestroes weer. Sinds 1915 werd het zich gemaskerd vertonen op straat verboden. Dit verbod werd in 1920 nog bestendigd. De toenmalige burgermeester wees in dat jaar per advertentie op de bepalingen in artt. 41 en 42 van de Algemene Politieverordening, waarbij verboden was:

1. zich gemaskerd of op andere wijze onkenbaar gemaakt in het openbaar of in voor het publiek toegankelijke lokalen op plaatsen te vertoonen;
2. zich in het openbaar te vertoonen gekleed in de kleederen

²⁰⁾ O.A.V., *Jocus-Archief* no. 36.

²¹⁾ Citaat ontleend aan de *Nieuwe Venlosche Courant*, 4 febr. 1933.

²²⁾ Janssens (1976: 61).

van de kunne, waartoe men niet behoort, of in het gewaad van geestelijke -, militaire - of overheidspersonen, indien men tot het dragen daarvan de bevoegdheid mist;

3. desgevraagd te weigeren zich aan de ambtenaren van politie bekend te maken of hen naar het politiebureau te volgen²³.

Mede als gevolg van de inflatie in Duitsland gingen veel Venlonaren in de jaren dertig daar het carnaval vieren. In Venlo bleef de viering tot 1936 beperkt tot besloten sociëteiten en andere bals.

Ofschoon *Jocus* pas in 1936 weer werd opgericht, werd al in 1934 het initiatief genomen om het carnaval weer publiekelijk te gaan vieren. Dit initiatief ging uit van de plaatselijke V.V.V. die, gekonfronteerd met een afnemend bezoek van vreemdelingen uit Duitsland, in een openbare karnavalsviering een mogelijkheid zag om de Venlose middenstand weer wat nieuw leven in te blazen. Ofschoon aan alle leden van de Vereniging voor het Vreemdelingen Verkeer een uitnodiging was verstuurd, kwamen er maar 20 genodigden opdagen, zodat dit initiatief mislukte. Kort daarop hadden een plaatselijk reisbureau en beugelclub meer succes. Zij plaatsten een advertentie in de krant waarin zij belangstellenden opriepen aanwezig te zijn op een vergadering, waarop het organiseren van een karnavalsopocht besproken zou worden. Een signifikant detail in dit verband is dat de voorzittershamer werd gehanteerd door de directeur van de V.V.V. Dit initiatief leidde tot de heropricting van de karnavalsvereniging *Jocus*. Dat er behalve folkloristische ook nu weer zakelijke motieven aan de oprichting van *Jocus* ten grondslag lagen moge blijken uit de oproep van de Vorst in het plaatselijk dagblad:

‘Het gesloten zijn der Duitsche grenzen naar hier, het uitgaan in Duitschland en België door den eigen inwoner, deed eindelijk inzien, dat er iets gedaan moest worden om eigen land, eigen stad dat geldverlies te vergoeden.

Bij deze vastenavond-optocht staat dus niet alleen het plezier, als men liever wil: “folklore” op den voorgrond, doch is er wel zeer zeker een uiterst zakelijke kant aan verbonden²⁴.’

In hetzelfde ingezonden artikel kunnen wij verder lezen, dat succes niet uitbleef.

‘Met een slag hadden we het groote publiek te pakken. De tweede openbare vergadering werd een eclatant succes en was de groote voorbereiding voor den eersten grondigen aanval op de portemonnaie van den Venlonaar²⁵.’

²³ Citaat ontleend aan de *Gemeente-Courant van Venlo*, 14 febr. 1920.

²⁴ Citaat ontleend aan de *Nieuwe Venlosche Courant*, 22 febr. 1936.

²⁵ Zie noot 24 t.a.p.

Maar de campagne richtte zich niet alleen op de Venlonaar:

'Auto's, bussen, trams en treinen voeren van heinde en verre den welkome gast aan. Wij zijn voorbereid. De zakenmensen weten wat hun te wachten staat en zullen geen vreemdeling met zijn geld in de handen laten staan²⁶.'

Deze citaten onthullen m.i. veel over de werkelijke motieven achter het karnavalsgebeuren in die tijd. Ook blijkt uit de ledenlijst van dat jaar, dat het opnieuw overwegend middenstanders en zakenlieden waren, die deel uitmaakten van de karnavalsvereniging. In ongeveer 100 jaren was er wat dat betreft weinig veranderd. Met uitzondering van een kontributieverhoging tot f 10.- per jaar ging *Jocus* op de oude voet verder. Oude gebruiken en tradities werden weer van stal gehaald; *Jocus* leefde weer op in volle glorie!

Nog steeds zwaait deze karnavalsvereniging de scepter over het karnavalsgebeuren in Venlo. Alleen is men nu – anno 1978 – niet meer zo geïnteresseerd in de portemonnaie van de vreemdeling. Zo merkte de thans regerende Vorst nog onlangs op:

'Vreemdelingen zijn hier altijd welkom, maar eigenlijk liever niet²⁷.'

Blijkbaar heeft het zakenleven vandaag de dag, althans wat het carnaval betreft, aan de Venlonaar en zijn regio genoeg!

Op het nauw verweven zijn van folklore en zakelijke belangen zal ik nog terugkomen, maar eerst wil ik nader ingaan op de belangrijkste organisatorische aspecten van het karnavalsfeest.

Aktiviteiten en structuur van de karnavalsvereniging

Optochten, liedjesavonden, pronkzittingen, bals en sinds de jaren zestig ook vele sociale activiteiten, waaronder bezoeken van de prins en zijn gevolg aan bejaardenhuizen, ziekenhuizen, verpleeg- en revalidatieklinieken en liefdadigheidsinstellingen – vallen onder activiteiten van een karnavalsgezelschap.

In Venlo kan in principe iedereen lid worden van de karnavalsvereniging. In werkelijkheid moet men evenwel worden voorgedragen. Die voordracht moet door 5 leden van de *Jocus* ondersteund worden, terwijl alle voordrachten een ballotage-kommissie passeren, waarvan de leden anoniem blijven. De inkomsten bestaan uit de geldelijke bijdragen van leden en donateurs. Daarnaast worden inkomsten verkregen uit de verkoop van kaarten voor de verschillende pronkzittingen en bals, alsmede van de *Jocus*-krant met de daarin opgenomen ludieke advertenties van de Venlose middenstand. Ook de verkoop van de in eigen beheer uitgegeven karnavalsplaten is een behoorlijke bron van inkom-

²⁶ Zie noot 24 t.a.p.

²⁷ Post (1978: 8).

sten. Bovendien ziet men jaarlijks een subsidie van de gemeente tegemoet en benadert de vereniging verschillende bedrijven voor financiële steun.

Een karnavalsvereniging bestaat uit actieve en passieve leden. De actieve leden zijn onderverdeeld in een aantal commissies, waarvan de voorzitters zitting hebben in het dagelijks bestuur of de *Raad van Elf*. Behalve deze voorzitters hebben daarin de Vorst, als voorzitter, een eerste en tweede secretaris, een eerste en tweede penningmeester, een vice-voorzitter en een kommissaris zitting. Deze funktionarissen worden op voordracht van het bestuur door de leden gekozen.

De belangrijkste figuur binnen de vereniging is de Vorst. Hij heeft de macht onderscheidingsteken en te stellen en verdienstelijke personen ermee te begiften. In Venlo is het de taak van de Vorst jaarlijks uit te zien naar een geschikte figuur voor het ambt van Prins Carnaval in het volgend jaar. Het is traditie dat de prins wordt gesecondeerd door twee adjudanten.

In het algemeen stelt men de volgende eisen aan een prins. Het moet een man zijn van onbesproken gedrag, katholiek en autochtoon; hij moet het plaatselijk dialect perfekt beheersen en bekend zijn met de plaatselijke gebruiken. Bij voorkeur moet hij geen politieke bindingen hebben. Natuurlijk moet de prins een getapt figuur zijn en niet verlegen. Een zeer belangrijk criterium is verder, dat hij financieel vast in het zadel moet zitten, want hij moet er veel geld voor over hebben. In de praktijk blijkt dat de prinsen worden gekozen uit een bepaalde selekte kring, terwijl men in bepaalde gevallen min of meer kan spreken van een opgelegde keuze. Ook hoeft een prins in spé zonder gespekte beurs zich niet helemaal in de schulden te steken. In een dergelijk geval kan er een beroep gedaan worden op een bijzondere kas.

Daartegenover staat, dat het een geweldige eer is om tot Prins Carnaval te worden uitgeroepen. Binnen de burgerij van Venlo verleent het prinsschap veel prestige. Bovendien is het vooral voor zakenmensen aantrekkelijk, omdat hun naam en die van hun firma wijd en zijd bekend wordt. We vinden onder de prinsen relatief veel zakenmensen. Als we de voormalige Venlose ceremoniemeester mogen geloven 'staan ze werkelijk te trappelen om prins te worden'²⁸. Of deze zogenaamde 'trappelaars' wel of niet geschikt zijn voor het ambt van prins is een andere vraag, want behalve de opgesomde eisen mag ook verwacht worden dat hij bij vele mensen plezier brengt.

Veel minder kostbaar en met minder glamour omgeven is het lidmaatschap van de *Raad van Elf*. Maar de leden daarvan hebben veel invloed op het hele karnavalsgebeuren. Zij zijn de managers van de vastenavond. Vele raadsleden, alsmede de Vorst, bekleden deze functie vele

²⁸ Ibid (1978: 10).

jaren achtereen, soms wel twintig. Menig oud-prins vindt als lid van de *Raad van Elf* zijn vaste karnavalsstek.

Alle oud-prinsen en gewezen adjudanten zijn verenigd in de stichting 'Het Zilveren Kruus'. Ieder jaar worden de nieuwgekozen prins en diens adjudanten op feestelijke wijze aan deze 'oudgedienden' voorgesteld. Incidenteel hebben zij meerdere in de karnavals sfeer passende activiteiten op het programma staan.

Het actieve deel van het karnavalsgezelschap wordt verder aangevuld met een ceremoniemeester. Onder zijn beheer valt het hele protocol. In het algemeen is het ook zijn taak de jaarlijks gekozen prins te begeleiden.

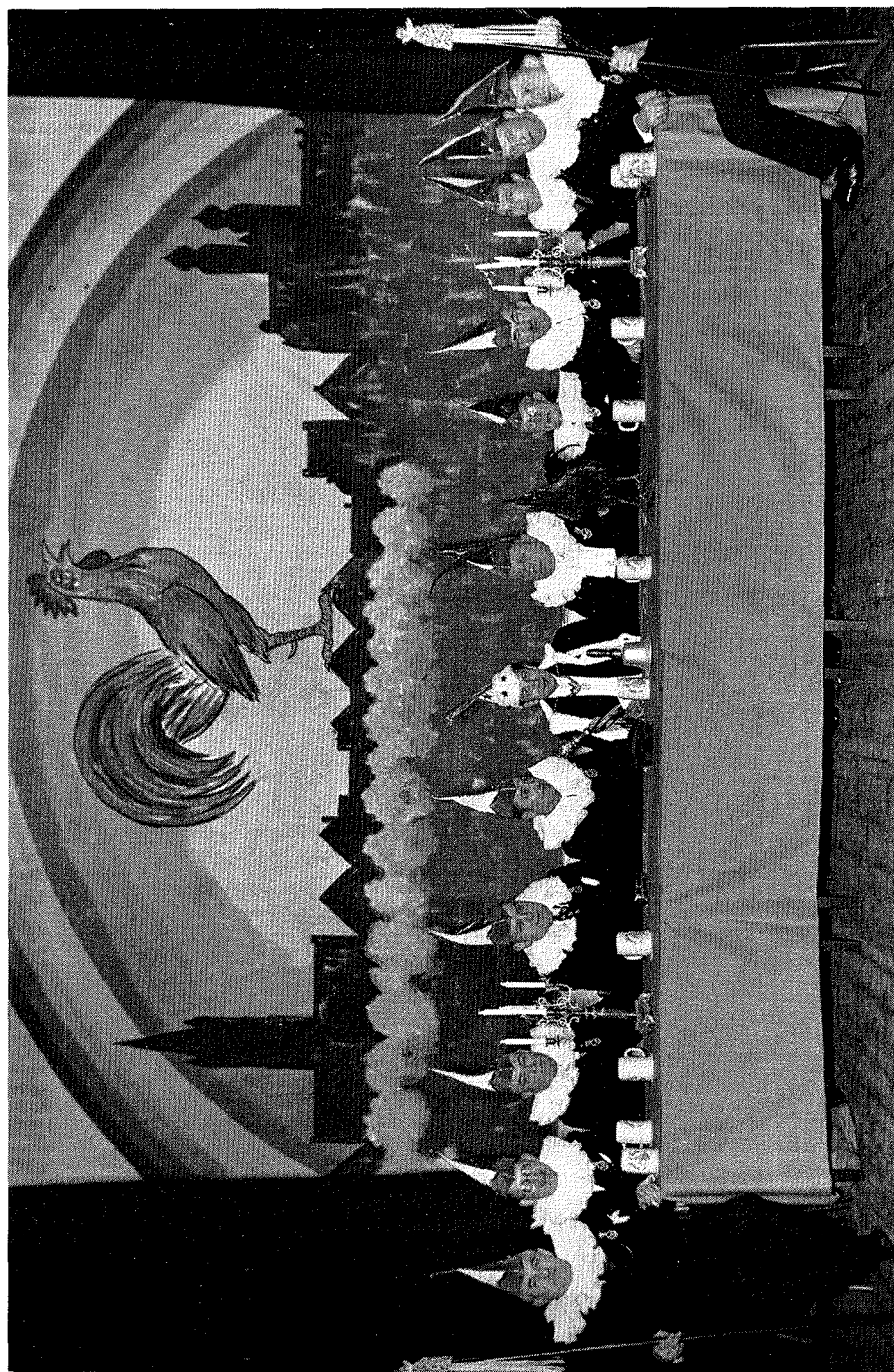
Tenslotte heeft de vereniging, zoals ieder zich respekterend gezelschap, een beschermheer. Deze functie komt toe aan een invloedrijk persoon, in Venlo de burgemeester, en dient zeker niet alleen als decorum.

In de jaren zestig deden zich verschillende interessante ontwikkelingen in de karnavalsviering voor. Ten eerste werd in die tijd de traditionele rol van de armen binnen de karnavalsvereniging teruggedrongen ten gunste van de bejaarden, zieken en gehandicapten. Een begrijpelijk verschijnsel gezien de toenemende welvaart en groeiende gemeenschapszorg voor de minder bedeelden. Ten tweede kwamen er in deze jaren meerdere karnavalsverenigingen in de ring, terwijl bovendien een faktiestrijd binnen de elite ontstond.

Wat de intensivering van het karnavalsgebeuren betreft zien wij op het eind van de jaren zestig nieuwe karnavalsverenigingen in de wijken ontstaan. Deze nieuwe verenigingen hebben dezelfde organisatiestructuur als de *Jocus* en beogen dezelfde activiteiten als hun grote broer. Zij voorzagen in een duidelijke behoefte, want de ledenaanwas van de nieuwbakken verenigingen was enorm. Deze behoefte was onder meer te verklaren uit de zeer grote belangstelling voor de diverse pronkzittingen en officiële bals van de *Jocus*. Toegangskaarten daarvoor waren niet alleen duur maar kwamen vrijwel nooit in de openbare verkoop gezien de aanvraag van leden en donateurs. Daardoor groeide in de wijken enige onvrede en de aandrang om voor de eigen buurt zelf iets op touw te zetten. Zoals de zaken er nu voor staan werken de wijkgebonden verenigingen over het algemeen nauw samen met de *Jocus*.

De oprichting in 1966 van *Stamtafel Vaat 11*, die min of meer dezelfde doelstelling voor ogen had als *Jocus*, was de oorzaak van enige rivaliteit en faktiestrijd.

Van oorsprong een vriendenclub toonde de *Stamtafel Vaat 11* zich met carnaval bijzonder actief. De aanleiding tot de oprichting van *Vaat 11* vormde de gerezen kritiek op de activiteiten van *Jocus*. Deze kritiek spitste zich toe op de selekte keuze van prinsen, die naar 'vriendjespolitiek' rook, en op de passiviteit van haar actieve leden. Natuurlijk speelden ook persoonlijke rivaliteiten een rol. Enkele leden van *Stamtafel Vaat*

Prins Toën I en de in 1936 zitting hebbende Raad van Elf van het karnavalsgezelschap *Jocus*

11, maar ook lid van *Jocus*, schreven een *Jocus*-vergadering uit, waarin deze kritiek naar voren werd gebracht. Het bestuur van *Jocus* trad daarop als geheel af, maar na enige vergaderingen en veel gepraat werd de kern van het afgetreden bestuur herkozen. Wel ruimden enkele oudere aktieve leden het veld voor jong bloed. Tenslotte hebben beide partijen de strijdbijl begraven, er werd een taakverdeling afgesproken en in het regionale dagblad verscheen een communiqué, waarin bepaalde geruchten t.a.v. rivaliteiten werden weersproken, want:

'Zowel *Jocus* als *Vaat 11* hebben slechts één doel voor ogen: de Venlose Vastenavond te dienen in de ruimste zin van het woord met de belangeloze inzet van al hun leden²⁹.'

Sindsdien legde *Stamtafel Vaat 11* zich in het bijzonder toe op de organisatie van de buutkampioenschappen³⁰.

Na de behandeling van organisatie, activiteiten en doelstelling van *Jocus*, van intensivering en faktiestrijd tussen elkaar rivaliserende groeperingen, wil ik terugkomen op het zakelijk aspect van de hele karnavalsviering. Op dit verschijnsel wil ik dieper ingaan door een aantal illustratieve gevallen de revue te laten passeren.

Een aantal illustratieve gevallen

Voor een aantal van de hier volgende beschouwingen kon ik gelukkig gebruik maken van het door H.F.L.M. Janssens verzamelde historische materiaal over het karnaval te Venlo³¹. Zo verhaalt Janssens hoe al vlak na de oprichting van *Jocus* in 1842 duidelijk sprake was van wat men zou kunnen betitelen als 'elkaar de bal toespelen'.

'Zo blijkt er behoorlijke beroering onder de leden te bestaan t.a.v. de aanbesteding van de mutsen. Boudewijn krijgt tenslotte van het *Jocus*-bestuur de opdracht tot het vervaardigen van de mutsen. Boudewijn was zelf lid van het bestuur. Uit de nota's blijkt evenwel dat de mutsen uiteindelijk werden geleverd door Boudewijn én door Boncour. Beiden waren lid van *Jocus*.' (1976: 25)

Er waren in die tijd evenwel meerdere hoedemakerijen te Venlo gevestigd. Volgens de gemeentelijke opgaven in 1843 waren er in totaal vijf³². Ook in die tijd werd er bij onenigheden, zoals bovengenoemde mutsenaffaire, gebruik gemaakt van het medium de krant. Op deze wijze

²⁹ Ingezonden communiqué in: *Dagblad voor Noord-Limburg*, jan. 1967.

³⁰ Buutkampioenschappen zijn georganiseerde bijeenkomsten, waarin 'buutreedners' komische voordrachten houden met talrijke geestige spitsvondigheden op meestal lokale gebeurtenissen.

³¹ *Carnaval in Venlo in het tweede en derde kwart der 19de eeuw* (Venlo, 1976), ter inzage op het Goltziusmuseum te Venlo.

³² Brugmans (1956: 916/917).

werden geschillen als het ware uit de verenigings sfeer getrokken ten-einde het publiek te laten oordelen.

Een dergelijke opschudding ontstond niet bij de opdracht van het bestuur voor de vervaardiging van de mutsen in 1937. Wel bleek toen dat deze order toekwam aan het actief lid B. Kleier³³. De ledenlijst per 1 mei 1937 vermeldde drie gezinsleden van deze familie.

Zeer illustratief is ook het geval waarin de opbrengst van de gehouden tombola in 1842 - '43 na aftrek van de kosten werd uitgekeerd aan het armbestuur in de vorm van tegoedbonnen.

'Met deze tegoedbonnen kon men terecht bij R.J. Berger voor steenkolen en bij Brinckman en Ten Dijk voor brood. De drie genoemden waren lid van het *Jocus*-gezelschap³⁴.'

De gemeentelijke opgaven vermeldden in totaal 14 broodbakkers in Venlo³⁵. Helaas kon niet worden achterhaald hoeveel steenkoolhandelaars er precies te Venlo gevestigd waren. In 1816 stonden er echter in Venlo 18 kooplieden in steenkolen geregistreerd³⁶. Bovendien werden de prijzen voor de tombola gekocht bij enkele winkeliers die lid waren van *Jocus*.

De bestuurs- en ledenvergaderingen in de eerste jaren van het bestaan van *Jocus* vonden stevast plaats in de sociëteiten, waarvan de eigenaars actieve *Jocus*-leden waren. Janssens beschrijft ook de onenigheid die ontstond, omdat drukker en *Jocus*-lid, H. Uyttenbroeck, te hoge prijzen vroeg voor verschillende annonces en advertenties in het Venlosche Markt- en Aankondigingsblad. Het bestuur week daarop uit naar een andere drukker, Bontamps geheten en tevens lid van *Jocus*³⁷.

Ofschoon dat moeilijk aantoonbaar is geloof ik dat deze situaties, waarin sprake is van 'elkaar de bal toespelen', zich nog steeds voordoen. Zo worden b.v. al jaren alle fotoreportages verzorgd door de hoffotograaf van het gezelschap, eigenaar van een fotohandel en tevens actief *Jocus*-lid. Men kan ook wijzen op de bijzondere konnekties, die bestaan tussen bepaalde verenigingen, uitgaansgelegenheden en *Jocus*. Ook wat dit betreft lijkt het erop, dat er tussen vroeger en nu weinig is veranderd. Het is mede opvallend dat uit de ledenlijst van 1937 blijkt, dat vrijwel de gehele middenstand van de binnenstad lid van *Jocus* was. Bij mijn weten is er in deze situatie geen verandering gekomen. Het is natuurlijk

³³ Gefingeerde naam!

³⁴ Janssens (1976: 34).

³⁵ Brugmans (1956: 916/917).

³⁶ Ibid (1956: 244).

³⁷ Janssens (1976: 51).

aanlokkelijk om een graantje uit de jaarlijkse pot van enkele honderdduizenden mee te pikken.

Een mij ter ore gekomen voorval geeft naar mijn mening goed weer, dat het zakenleven nog steeds in karnaval is geïnteresseerd: een in Venlo bekend zakenman bood zijn medewerker een ruime financiële tegemoetkoming in de kosten in het geval de laatste tot prins zou worden gekozen.

Bovendien is het algemeen gebruik dat prinsen indirect via luciferdoosjes, enveloppen, schrijfpapier en noem maar op reclame maken voor zichzelf of voor de firma waarvoor ze werken.

Maar het 'elkaar de bal toespelen' voltrekt zich niet alleen in de economische sfeer. Omdat de groep waar de prinsen over het algemeen uit gerekruteerd worden betrekkelijk klein is, kan het begrip 'elkaar de bal toespelen' ook in de sociale sfeer getrokken worden.

Deze gevallen staan niet op zichzelf. Zij kunnen naar mijn mening heel goed vanuit het theoretisch raamwerk, dat de transaktionalisten hebben ontwikkeld, geïnterpreteerd worden³⁸. Maar laat ik eerst enige kritische kanttekeningen plaatsen bij enkele opvattingen over het fenomeen karnaval in de sociale wetenschappen.

De sociologisch, antropologische benadering van karnaval

Binnen de sociale wetenschappen worden soortgelijke fenomenen als het karnaval doorgaans vanuit een structureel-funktionalistisch perspectief beschouwd³⁹. De aanhangers hiervan beschreven samenlevingen als goed geïntegreerde, harmonische gehele, terwijl hun onderzoek zich richtte op die elementen die de samenleving in stand en in evenwicht hielden. Zij zagen samenlevingen als min of meer gesloten systemen bestaande uit onderdelen, die functioneel aan elkaar waren geklonken tot een betrekkelijk stabiel en duurzaam geheel. Ook verschijnselen, die niet direkt een regulerende funktie hadden, werden en worden nog door structureel-funktionalisten in verband gebracht met het maatschappelijk evenwicht⁴⁰.

³⁸ Transactionalisme is een stroming binnen de sociale antropologie waarin het accent ligt 'op de gevolgen van concurrentie om macht voor de sociale organisatie en cultuur. Een belangrijke vooronderstelling is, dat mensen handelen om hun eigen belangen zo goed mogelijk te behartigen.' (Boissevain 1975: 5) De eerste aanzetten van deze stroming binnen de sociale theorie zijn te vinden bij vermaarde antropologen als Malinowski en Leach (De Waal Malefijt 1977: 237/238). Enkele vakgenoten hebben bovengenoemde gedachtengang verder uitgewerkt. De lezer wordt verwezen naar Barth (1965), Bailey (1969) en Boissevain (1974).

³⁹ Vgl. o.a. Gluckman (1963), Turner (1974); zie ook Devisch (1978).

⁴⁰ Een voorbeeld van bestudering van verschijnselen vanuit deze benadering is Kluckhohn's beschrijving van Navaho hekserij (1967, oorspronkelijk 1944). Volgens hem heeft hekserij de funktie agressieve gevoelens van bepaalde individuen te ventileren zonder dat de gemeenschap er zelf schade van ondervindt. De status quo blijft dus gehandhaafd.

Aanhangers van deze stroming waren de leden van de zogenaamde Manchester School⁴¹. Zij rekenden verschijnselen als carnaval tot de ontspanningsmechanismen in de samenleving. Elke maatschappij zou een aantal mechanismen kennen met de functie rebellie of de drang naar anders zijn te reguleren. In zijn 'Sociologische Notities over Carnaval' typeert Th. Fransen dergelijke mechanismen als de 'sociaal psychologische zekerings van het systeem.' (1971: 174) In dit verband wordt over carnaval gesproken als een 'sociale veiligheidsklep⁴²', M. Gluckman spreekt over 'rituals of rebellion' (1963:112), terwijl men in het algemeen spreekt van drie dagen stoom afblazen.

In de structureel-funktionalistische benadering wordt het carnaval dus uitsluitend beschouwd in termen van de functie die het feest voor de deelnemers zou hebben. Dit verdoezelt echter een aantal belangrijke andere aspecten van het gebeuren, waarop ik de lezer wil attenderen. Men kan daarop greep krijgen door het theoretisch perspectief te hanteren, dat door F.G. Bailey is ontwikkeld in zijn boek 'Stratagems and Spoils' (1969). Bailey ziet groepen of individuen met elkaar wedijveren om prijzen zoals macht, aanzien en verantwoordelijkheid. Deze zogenaamde prijzen zijn schaars en cultureel bepaald. De wedijver verloopt niet op chaotische wijze maar volgens door iedereen geaccepteerde regels. Het geheel van die regels noemt Bailey een politieke structuur. Hij maakt een onderscheid tussen normatieve en pragmatische regels.

'Normative rules are very general guides to conduct; they are used to judge particular actions ethically right or wrong; and within a particular political structure they can be used to justify *publicly* a course of conduct.' (1969: 5)

Pragmatische regels daarentegen geven aan welke handeling het meest effectief is, ongeacht het feit of die handeling nu als fout of goed beoordeeld kan worden.

'The further directives which come into existence to fill the empty spaces left by norms, are the pragmatic rules. These recommend tactics and manoeuvres as likely the most efficient: ...' (1969: 5)

Spanning tussen normatieve regels enerzijds en pragmatische regels anderzijds kan aanleiding geven tot verandering.

'When pragmatic exceptions build up against the normative rule to a sufficient extent, then something gets done: either men put an end to the pragmatic exceptions, or they change the normative rule.' (1969: 208)

⁴¹ Kuper (1973: 185 e.v.)

⁴² Fransen (1971: 171). Behalve de functie van carnaval als sociale veiligheidsklep noemt Fransen nog een aantal functies. Volgens hem is een van de meest wezenlijke functies van carnaval, dat het de samenleving als het ware een spiegel voorhoudt. Ofschoon het carnaval een stabiliserende functie heeft, wil Fransen niet beweren dat daarmee elke verandering is uitgesloten (1971: 171-175).

De algemeen geaccepteerde regels van een politieke structuur hebben betrekking op de aard van de prijzen, de deelnemers aan de competitie om die prijzen, het leiderschap, de tactiek en het verloop van de competitie en de controle daarop. Uitgaande van Bailey's gedachten kunnen we het carnaval zien als een gereguleerd politiek proces, waaraan met elkaar rivaliserende individuen of groepen deelnemen⁴³. Inzet van hun 'strijd' vormde en vormt nog steeds maatschappelijk prestige, ambtelijke waardigheid en een portefeuille met orders. Er zijn regels die bepalen wie wél en wie géén lid van *Jocus* kan worden, welke prijzen en functies in het geding zijn, wie potentiële kandidaten zijn voor het prinschap en andere functies en hoe de 'strijd' of het spel gespeeld moet worden. Een jaarlijks terugkerende 'strijd' betreft de vakante functie van prins.

Een duidelijk voorbeeld van een diskrepantie tussen normatieve en pragmatische regels betreft het feit dat in theorie iedereen lid van *Jocus* zou kunnen worden, maar dat in de praktijk door toelatingsexamen, hoge kontributie en ballotage het ledental beperkt blijkt.

Op overigens bescheiden wijze heb ik getracht aan te tonen dat mensen – de één meer, de ander minder – transactioneel denken en handelen. Niet altijd beïnvloedt het resultaat van een winst- en verliesrekening echter het handelen van mensen. Zeker bij het carnaval spelen niet-rationele elementen als 'joeks' (lol) en plezier een grote rol⁴⁴. Dit wil evenwel niet zeggen, dat men geen oog zou moeten hebben voor de rationele motieven in het spel dat mensen spelen.

Zowel in het verleden als nu lagen rationeel zakelijke en politieke motieven mede ten grondslag aan het handelen van leden van *Jocus*. In de loop der tijd traden echter wel bepaalde verschuivingen op in het gewicht van de afzonderlijke motieven. Al in de tweede 'Jocus-dynastie', maar overtuigender nog in de derde zien wij dat zakelijke motieven een steeds duidelijker stempel drukten op de activiteiten van de leden. Nochtans bleef de doelstelling van *Jocus'* activiteiten door de jaren

⁴³ Voor insiders zal de verbinding van carnaval met politiek gelijk staan met het plegen van heiligschennis. Mijns inziens rechtvaardigt een meer afstandelijke benadering een dergelijke zienswijze. Zo schrijft Boissevain op de voorflap van *Friends of Friends* (1974): '... everywhere people compete with each other and search for allies to help them achieve their goals. People everywhere are thus engaged in politics...'

⁴⁴ In een kritiek op het transactionalisme of wat hij noemt het sterke man-paradigma verwijt Thoden van Velzen deze stroming een verwaarlozing van irrationele of non-rationele krachten en een te eenzijdige belangstelling voor de sterke man (1973: 26 e.v.). Voor het werk van bepaalde antropologen, ik denk daarbij aan Barth's boek over de Swat Pathanen (1965), is naar mijn mening deze kritiek op zijn plaats. De transactionalisten gaan er echter niet vanuit dat mensen alleen maar 'homo economicus' zijn; zij beweren dat sommige mensen, vaak maar niet uitsluitend centrale figuren, sterk rationeel of transactioneel denken en handelen. Het is daarom voor de sociale antropologie nuttig het doen en laten van deze machtige individuen te bestuderen, omdat hun handelen het gedrag van veel mensen beïnvloedt. Daarmee wordt niet geïmpliceerd dat antropologen geen aandacht zouden schenken aan soortgelijk handelen van minder machtige individuen.

heen dezelfde: organisatie van de vastenavond voor de Venlose bevolking.

Niettemin kwamen in de jaren zestig meerdere teams⁴⁵ met *dezelfde* doelstelling in de arena. Nieuwe karnavalsgezelschappen vochten de hegemonie van *Jocus* aan.

Binnen de elite verscheen *Stamtafel Vaat 11* op het karnavalspodium, hetgeen *Jocus* zag als een potentiële dreiging voor haar eigen bestaan. *Vaat 11* kon zijn kritiek op *Jocus* direkt spuien gezien het feit dat enkele leden zowel lid van *Jocus* als van *Vaat 11* waren. Dat leidde er tenslotte toe, dat het beleid van *Jocus* werd gewijzigd en het bestuur verjongd werd. Op het platform van de plaatselijke politiek, het regionale dagblad, werd als symbolisch einde van de strijd de vrede middels een advertentie bezegeld. *Vaat 11* ging zich toeleggen op bijzondere activiteiten en werd zodoende door *Jocus* min of meer ingekapseld.

In zijn studie over coalities en facties op Malta maakt J. Boissevain een onderscheid tussen 'establishment' en 'opposition' facties (1974: 206 e.v.). Strijdend in dezelfde arena, maar zich onderscheidend in aanhang, hulpbronnen, interne organisatie en strategie, wedijveren deze groeperingen om dezelfde koek.

Uitgaande van deze onderverdeling zou men *Vaat 11* kunnen beschouwen als een 'establishment' factie. Zowel *Jocus* als *Vaat 11* rekruteren namelijk hun leden uit dezelfde dominante maatschappelijke geleding, terwijl de activiteiten van beide groepen duidelijk gericht zijn op het handhaven van de 'status quo'.

Daarentegen verschenen er in de jaren zestig meerdere teams in de karnavals-arena. Kritiek op *Jocus* vanuit de wijken gaf de stoot tot de oprichting van nieuwe wijkgebonden karnavalsverenigingen. Aanvankelijk beschouwde *Jocus* deze verenigingen als een bedreiging van haar positie, doch toen ze inzag dat deze ontwikkeling niet te keren was, wierp ze zich niet zonder succes op als dominerende overkoepelende karnavalsorganisatie. Nog niet geheel monddood eisten deze verenigingen evenwel het recht op erkenning van het feit dat ook zij een deel van de Venlose bevolking vertegenwoordigden. Soortgelijke verschijnselen deden zich in andere Limburgse gemeenten voor, hetgeen de toen nog regerende Vorst van Venlo de volgende uitspraak ontlokte:

'Als er echter concurrentieverhoudingen een rol spelen, gaat het volksfeest er onderdoor. Kijk naar Roermond, waar de Vorst op gegeven moment met 7 verschillende stadsprinsen ineens naar het stadhuis ging om er de sleutels van de stad te nemen⁴⁶.'

⁴⁵ In een 'team', met aan het hoofd een leider, zijn personen verenigd die dezelfde belangen nastreven.

⁴⁶ Citaat ontleend aan het *Dagblad voor Noord-Limburg*, 16 febr. 1973.

Deze nieuwe wijkgebonden verenigingen kunnen wij als 'opposition' fakties beschouwen. Zij vertegenwoordigen in het algemeen een andere maatschappelijke geleiding en hun akties zijn duidelijk niet gericht op het handhaven van de 'status quo'.

Indien ik dit theoretisch gedeelte besluit kunnen wij stellen dat het Bailyaanse perspectief, toegepast op het organisatorische aspekt van het karnaval in Venlo, ons leert dat er een spel wordt gespeeld tussen groepen en individuen waarvan de spelers zakelijke en politieke belangen op het oog hebben. Tot het moment is aangebroken dat de clownkostuums, zwerverspakken, legertenues en andere attributen uit de kast worden gehaald. Het spel om de verschillende prijzen is dan gespeeld, het feest kan beginnen.

Epiloog

In zijn inaugurele rede, bij de aanvaarding van het ambt van gewoon hoogleraar in Nijmegen uitgesproken, verkondigt Anton Blok de opvatting, dat het zinvol is bij de bestudering van een specifiek geval kennis te nemen van soortgelijke gevallen elders, waardoor men scherpe vragen kan stellen over het specifieke geval dat men bestudeert. (1976: 24-32) Welnu, volgens mij bestaat er een familiegelijenis, in de betekenis die Blok eraan geeft, tussen karnaval, zoals ik het ken in Venlo, en een bepaald verschijnsel in Mexico, in welk land ik onderzoek deed.

Vele Indiaanse gemeenschappen in Mexico kennen het religieus cargosysteem, hetgeen een grote invloed heeft op de mensen in het dagelijks leven. Een 'cargo' is een last. Binnen het katholieke religieuze systeem, zoals ik het in Zinacantan (Zuid Mexico) heb leren kennen, houdt een 'cargo' een religieuze positie in. Een man die hiervoor in aanmerking komt, neemt deze positie gedurende één jaar in. Dergelijke functies vereisen een grote verantwoordelijkheid, kosten veel geld en zijn van sociaal belang. Hoe hoger de te bekleden positie in de hiërarchie, des te kostbaarder de functie wordt. Echter hoe kostbaarder de 'cargo', des te meer prestige en macht de cargohouder aan zijn functie kan ontnemen⁴⁷. Heeft de cargohouder de hele hiërarchie doorlopen, dan komt hij in de selekte kring van wijze mannen (pasados).

Ook de gekerstende Zinacantecos kennen het karnavalsfeest. Alleen heeft het voor hen een andere en meer religieuze betekenis. Bij de aanvang van het feest brengen de met deze taak belaste cargohouders offers en bidden zij tot hun voorouders⁴⁸.

Ondanks deze verschillen in beide gebieden: Mexico en Nederland, is er een markante gelijenis. In beide gevallen wordt namelijk geld via een

⁴⁷ Vgl. Vogt (1969: 262).

⁴⁸ Ibid (1969: 552).

netwerk van traditionele functies omgezet in macht en prestige. Frappant is de analogie tussen de hiërarchische ladders en de positie van hen die de topposities hebben bereikt: de *Raad van Elf* in Venlo en de 'pasados' in het cargo-systeem in Mexico.

Definieert volledige deelname in het organisatorische aspekt van het carnaval iemand tot de echte Venlonaar, zo bepaalt in Mexico de participatie aan het cargo-systeem het lidmaatschap van de eigen gemeenschap. Eveneens versterken beide traditionele instituties de gemeenschappelijke waarden en dragen zij bij tot een bepaald gemeenschapsgevoel. Zetten de Zinacantecos middels het cargo-systeem zich af tegen de overheersende ladino's (Spaans-sprekende Mexicanen), in Venlo draagt het carnaval bij tot een bepaalde antipatie ten aanzien van de Hollanders van boven de Moerdijk.

Een andere opvallende gelijkenis betreft de relatie van beide verschijnselen met de demografische groei en toename in welvaart. Zo blijkt dat voor verschillende dorpen in de gemeente Zinacantan de demografische en economische groei aanleiding was om religieuze kapellen te gaan bouwen, zodat bepaalde festiviteiten in het eigen dorp konden plaatsvinden⁴⁹. De dorpelingen zijn zich van deze relatie tussen bevolkingsgroei en welvaart enerzijds en de bouw van nieuwe religieuze centra anderzijds zeer bewust. Elke man met een formele positie binnen de religieuze hiërarchie draagt in het vervolg bij tot meerdere eer en glorie van de plaatselijke patroon en dus van de eigen gemeenschap. Indien wij nu onze blik richten op Venlo, zien wij dat dezelfde verschijnselen – groter wordende wijken en toename in welvaart – in de jaren zestig voor diverse wijken de aanleiding vormden om tot de oprichting van eigen karnavalsverenigingen over te gaan. Wij kunnen hieruit konkluderen dat de relatie tussen economische welvaart en de drang tot sociale verheffing niet alleen in individuele gevallen maar ook in die van groepen blijkt voor te komen.

Bij verdere vergelijking springt dan in het oog dat in beide gevallen sprake is van een economisch redistributie-systeem. Immers één vereniging of één man verzamelt véél geld en herverdeelt het verzamelde geld volgens een bepaald patroon. In beide instituties herkennen wij dit type 'levellings-mechanisme'. Zo levert een vergelijking à la Blok tussen carnaval en het cargo-systeem een nieuwe kijk op het fenomeen carnaval. Bovendien is het een directe aanvulling op de door mij geschetste theorie over carnaval als politiek bedrijf.

Tot besluit wil ik opmerken dat wij, door het beschouwen van het carnaval als een onderdeel van het dagelijkse leven, eveneens meer inzicht krijgen in de betrokken samenleving. Het opsporen en bestuderen van de mechanismen, waarvan de mensen elke dag weer gebruik

⁴⁹ Wasserstrom, R., *The Exchange of Saints in Zinacantan*. – Paper gepresenteerd aan het XLI Internationale Congres van Amerikanisten, México D.F.: sept. 5, 1974.

maken, behoort tot de bijdrage van de antropologie aan de kennis over de menselijke samenleving.

Summary

This essay discusses carnival. It argues that besides folkloristic motives, there are other reasons for participation in carnival organisations.

In the *Jocus*, the dominant carnival organisation of Venlo, social, political and business-like motives played an important part in the actions of the members.

A transactional (anthropological) framework provides a better understanding of peoples behaviour than a structural-functional approach.

A comparison of carnival with the cargo-system in Mexico demonstrates that a comparative analysis of similar social cultural cases yields a better understanding of human behaviour.

Bibliografie

- Bailey, F.G., *Stratagems and Spoils*. Oxford: Basil Blackwell, 1969.
- Barth, F., *Political Leadership among Swat Pathans*. London: The Athlone Press, 1965.
- Blok, A., *Wittgenstein en Elias. Een methodische richtlijn voor de antropologie*. Rede. Assen: Van Gorcum & Co., 1975.
- Boissevain, J., *Friends of Friends: Networks, Manipulators and Coalitions*. Oxford: Basil Blackwell, 1974.
- Boissevain, J., *Hete hangijzers in de antropologie*. - *Intermediair* 11 nr. 21 (1975) p. 1-7.
- Brugmans, I.J., *Statistieken van de Nederlandse Nijverheid uit de eerste helft der 19e eeuw*. (Tweede Stuk). 's-Gravenhage: Martinus Nijhoff, 1956.
- Devisch, R., *Carnaval als algemeen menselijk verschijnsel. Een semantisch antropologische benadering*. - *Volkskunde* 79 nr. 1 (1978) p. 4-18.
- Fasnacht. Beiträge des Tübinger Arbeitskreises für Fasnachtsforschung*. (Volksleben 6). Tübingen: Tübinger Vereinigung für Volkskunde e.v., 1964.
- Fransen, Th., *Sociologische notities over carnaval*. - *Neerlands Volksleven* 21 nr. 3 (1971) p. 171-184.
- Gluckman, M., *Order and Rebellion in tribal Africa*. London: Cohen & West, 1963.
- Grinberg, M., *Carnaval et société urbaine en XlVe - XlVe siècles: le royaume dans la ville*. - *Ethnologie Française* 4 nr. 3 (1974) p. 215-244.
- Haver, J. van, *Situering van carnaval in het volksleven*. - *Volkskunde* 79 nr. 1 (1978) p. 44-53.
- Humburg, N., *Städtisches Fastnachtbrauchtum in West- und Ostfalen. Die Entwicklung*

- vom *Mittelalter bis ins 19. Jahrhundert*. (Beiträge zur Volkskultur in Nordwestdeutschland (5). Münster: Volkskundliche Kommission für Westfalen, 1976.
- Janssens, H.F.L.M., *Carnaval in Venlo in het tweede en derde kwart der 19de eeuw*. Venlo: 1976 (ter inzage in het Goltziusmuseum te Venlo).
- Jocus 11 x 11, *Gedenkboek uitgegeven ter gelegenheid van 't 121-jarig bestaan van 't Venloos Vastenavondgezelschap Jocus*. Venlo: nov. 1963.
- Jocus – Archief, *Inventaris van het Archief der Sociëteit Jocus opgericht te Venlo op 13 nov. 1842*. Oud Archief Venlo.
- Kluckhohn, C., *Navaho Witchcraft*. Boston: Beacon Press, 1967 (oorspr. 1944).
- Kuper, A., *Anthropologists and Anthropology. The British School 1922-1972*. London: Allen Lane, 1973.
- Linssen, G.C.P., *Verandering en verschuiving. Industriële ontwikkeling naar bedrijfstak in Midden- en Noord-Limburg, 1839-1914*. Tilburg: Stichting Zuidelijk Historisch Contact, 1969.
- Malefijt, A. de Waal, *Beelden van de Mens*. Baarn: Ambo, 1977 (ned. vert.).
- Meuli, K., *Der Ursprung der Fasnacht*. – Gesammelte Schriften. (zweiter Band). Basel: Schwabe & Co, 1975.
- Müller, P.L.J.M.N., *Carnavalviering in de vorige eeuw*. – Eigen volk 5 nr. 1 (1933) p. 3-10.
- Pinon, R., *Carnavalkunde hedentendage*. – Neerlands Volksleven 21 nr. 3 (1971) p. 185-200.
- Post, H., *Karnaval in Venlo: 'Vreemdelingen zijn welkom, maar eigenlijk liever niet'*. – K.R.O. blad Studio 51 nr. 5 (1978) p. 8-10.
- Stohois, P.R.D., *Nederlandse sociale verhoudingen tegen 1850*. – Tijdschrift voor sociale geschiedenis 4 nr. 10 (1978) p. 70-86.
- Thoden van Velzen, H.U.E., *Antropologen op zoek naar de sterke man*. Rede. Assen: Van Gorcum & Co., 1973.
- Turner, V., *Dramas, Fields and Metaphors; Symbolic Action in Human Society*. Ithaca: Cornell Univ. Press. 1974.
- Ven, D. J. van der, *Het Carnavalsboek van Nederland*. (tweede herz. druk), Heerlen: Winants, 1950.
- Vogt, E.V., *Zinacantan. A Maya Community in the Highlands of Chiapas*. Cambridge (Mass.): Harvard Univ. Press, 1969.